

บทที่ 2

ความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับศาสตร์อื่น ๆ

หัวเรื่อง

1. ความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับรัฐศาสตร์ ศาสนา สังคมวิทยา วิทยาศาสตร์ กายภาพ ชีววิทยา จิตวิทยา และเศรษฐศาสตร์
2. ความแตกต่างระหว่างจริยศาสตร์กับศาสตร์อื่น ๆ
3. ความเหมือนกันระหว่างจริยศาสตร์กับศาสตร์อื่น ๆ
4. จริยศาสตร์กับศาสตร์อื่น ๆ เป็นส่วนสมบูรณ์ของกันและกัน

สาระสำคัญ

1. กฎต่าง ๆ ทางรัฐศาสตร์ก็คือ กฎต่าง ๆ ทางจริยศาสตร์
2. จุดมุ่งหมายของรัฐศาสตร์คือ ความผาสุกของประชาชน ส่วนจุดมุ่งหมายของจริยศาสตร์คือ ความสุขของปัจเจกชน
3. จริยศาสตร์สัมพันธ์อยู่กับ เจตนา ความดีงาม ความประพฤติและคุณลักษณะของปัจเจกชน รัฐศาสตร์สัมพันธ์อยู่กับความคิดเห็นของมวลชน และสถาบันต่าง ๆ
4. รัฐศาสตร์และจริยศาสตร์ทั้งสองมีรูปแบบเป็นของตนเอง และมีความสัมพันธ์อยู่กับความประพฤติของมนุษย์
5. ศาสนาที่แท้จริงและสูงส่ง ต้องมีหลักจริยธรรม และศาสนา มีมาก่อนจริยศาสตร์
6. ศาสนาประเภทเทวนิยมถือว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างกฎต่าง ๆ ทางจริยศาสตร์
7. ศาสนาประเภทอเทวนิยม ถือว่าสรรพสิ่งย่อมเป็นไปตามกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
8. จริยศาสตร์กับสังคมวิทยามีความสัมพันธ์กันในฐานะที่ว่า จริยศาสตร์ศึกษาถึงความดี มีหน้าที่กำหนดคุณค่าของข้อเท็จจริงทางสังคม และบอกให้เราทราบว่า อะไรดี อะไรชั่ว ส่วนสังคมวิทยา ให้ความรู้เกี่ยวกับ ข้อเท็จจริงทางสังคมแก่เรา และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางสังคม ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ทางจริยศาสตร์
9. จิตวิทยากับจริยศาสตร์ ต้องศึกษาเรื่องต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น ความสัมพันธ์ของเจตนา กับพฤติกรรม เจตนา กับความต้องการ ความคิด ความตั้งใจ เหตุผลกับเจตนาจึง

จะก่อให้เกิด การกระทำที่ถูกต้องทางศีลธรรม และจริยธรรม

10. จริยศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์ มีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่ว่า จริยศาสตร์ศึกษาถึงคุณค่าอุดมคติทางศีลธรรม ซึ่งจะนำมาจัดระเบียบแบบแผนทางเศรษฐกิจให้ดำเนินไปในทางที่ชอบ ส่วนเศรษฐศาสตร์นั้นศึกษาถึงเรื่องการผลิต การจำแนกแจกจ่าย และการบริโภคใช้สอยทรัพย์สิน ปัจจัยเหล่านี้ จะดีก็ต่อเมื่อมีบุคคลผู้มีศีลธรรมนำไปใช้เพื่อพัฒนาตนเองและสังคมให้ดีขึ้น

11. ผลที่ได้จากการศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับศาสตร์อื่น ๆ นั้น ทำให้เราสามารถนำเอาหลักจริยธรรมไปเป็นพื้นฐานของศาสตร์นั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี เพื่อพัฒนาไปสู่จุดมุ่งหมายอันเกี่ยวกับกัน คือ สันติสุขสันติธรรม ภารดรภาพ มิตรภาพของมวลชน และปัจเจกชน โดยทั่วกัน

12. ศาสตร์ต่าง ๆ ในโลกนี้ จะพัฒนาไปอย่างโดดเดี่ยวไม่ได้ ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน เพื่อเป็นส่วนสมบูรณ์ของกันและกัน จึงจะสามารถอยู่รอดเป็นศาสตร์ได้ เช่นเดียวกับมนุษย์ต้องมีความสัมพันธ์กับสังคมมนุษย์ด้วยกัน จึงจะมีชีวิตอยู่รอดได้ในสังคมที่เปลี่ยนแปลง

จุดมุ่งหมาย

เมื่อได้ศึกษาบทที่ 2 เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับศาสตร์อื่น ๆ จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายให้เห็นชัดว่า กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางรัฐศาสตร์นั้นต้องมีกฎทางจริยศาสตร์เป็นพื้นฐานการบริหารทางรัฐศาสตร์จึงจะเป็นไปเพื่อความผาสุกของมวลชน เพราะศาสตร์ทั้งสองมีความสัมพันธ์อยู่กับพฤติกรรมของมนุษย์อย่างแนบแน่น

2. วิเคราะห์ได้ว่า ศาสนาที่แท้จริงและสูงส่งนั้นต้องมีหลักจริยธรรม

3. เปรียบเทียบให้เห็นเด่นชัดว่า ศาสนาประเภทเทวนิยมและอเทวนิยม มีจุดมุ่งหมายต่างกันอย่างไร

4. แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างจริยศาสตร์กับสังคมวิทยา เพราะสังคมที่ดำเนินไปอย่างมีระเบียบนั้นต้องอาศัยหลักจริยธรรมเป็นเครื่องนำทางเพื่อกำหนดคุณค่าและหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกันด้วยดี

5. อธิบายความแตกต่างและความเหมือนกันระหว่างจริยศาสตร์กับศาสตร์อื่น ๆ ได้อย่างถูกต้องทั้งในแง่ธรรมชาติ และจุดมุ่งหมาย

6. วิเคราะห์ให้เห็นปัญหาของการดำเนินชีวิตที่มีการอยู่ดีกินดี แต่ขาดศีลธรรม และจริยธรรมเพราะความมั่งคั่งทางโลกนั้นไร้ค่าเมื่อเปรียบเทียบกับชีวิตทางศีลธรรม และจริยธรรมที่อุดมไปด้วยคุณธรรมต่าง ๆ เช่น บุญกุศล ศรัทธา และปัญญา ฯลฯ ย่อมเป็นรองชีวิตที่ดีทางศีลธรรมเป็นแน่แท้

7. ชี้ให้เห็นว่า เมื่อศาสตร์ต่าง ๆ มี จริยศาสตร์ เป็นพื้นฐานแล้ว ย่อมสามารถ ดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายอันเกี่ยวกันได้ คือ สันติภาพ สันติสุข ภารดรภาพ มิตรภาพ ของปวงชนโดยแท้

8. อธิบายหลักความจริงประการหนึ่งของศาสตร์ทั้งหลายว่าไม่สามารถดำรง อยู่อย่างโดดเดี่ยวได้โดยไม่มีความสัมพันธ์กับศาสตร์อื่น เพราะศาสตร์ทั้งหลายย่อม เป็นส่วนสมบูรณ์ของกันและกัน

บทที่ 2

ความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับศาสตร์อื่น ๆ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับรัฐศาสตร์

นักปราชญ์ทั้งหลาย มีความเห็นแตกต่างกันออกไปเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับรัฐศาสตร์ ปัจจุบันนี้นักคิดทางการเมืองทั้งหมดเชื่อว่า รัฐบาลต้องเป็นผู้ยุติธรรมและต้องปฏิบัติอย่างยุติธรรมอีกด้วย เพราะรัฐบาลที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งจริยศาสตร์เท่านั้น จึงจะสามารถเป็นรัฐบาลที่ประสบความสำเร็จในการนำความผาสุกมาสู่มวลชน ฮอบส์นักปรัชญาชาวอังกฤษได้เขียนไว้ว่า “รัฐศาสตร์จะต้องอาศัยจริยศาสตร์ และเราต้องพยายามทำความเข้าใจจริยศาสตร์ มิใช่เพียงบางส่วนเท่านั้น แต่ต้องเข้าใจทั้งหมด” แม้แต่ผู้มีความเชื่อในความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับรัฐศาสตร์ ก็ยังไม่เห็นด้วยเกี่ยวกับธรรมชาติของความสัมพันธ์นี้ ตามความเห็นของฮอบส์และเบนว่า จริยศาสตร์นั้นเป็นสาขาหนึ่งของรัฐศาสตร์และดังนั้น กฎต่าง ๆ ทางรัฐศาสตร์ก็คือกฎต่าง ๆ ทางจริยศาสตร์นั่นเอง ตรงกันข้ามอริสโตเติล, เพลโต สปิโนซ่าและเฮเกิล ถือว่ารัฐศาสตร์นั้น เป็นศาสตร์ทางการเมือง ซึ่งก็เป็นสาขาหนึ่งของจริยศาสตร์นั่นเอง

2. ความแตกต่างระหว่างจริยศาสตร์กับรัฐศาสตร์

เมื่อคิดโดยผิวเผินแล้วจะพบว่า ความคิดเหล่านี้ เป็นอันเดียวกัน ทั้งสองฝ่ายลึกลงไปถึงความแตกต่างระหว่างจริยศาสตร์กับรัฐศาสตร์ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1) จุดมุ่งหมายของรัฐศาสตร์กับจริยศาสตร์นั้นแตกต่างกัน จุดมุ่งหมายของรัฐศาสตร์คือ ความผาสุกของมวลชน ส่วนจริยศาสตร์กล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับคุณสมบัติทางจริยธรรมของปัจเจกชน ดังนั้น กฎของศาสตร์ทั้งสองจึงแตกต่างกันทีเดียว กฎเกณฑ์ทางจริยศาสตร์ก็คือ ความสมบูรณ์ทางจริยธรรม ส่วนในทางรัฐศาสตร์นั้น กฎคือ อรรถประโยชน์ของมวลชน

2) ความแตกต่างในเนื้อหาของรัฐศาสตร์และจริยศาสตร์ จริยศาสตร์สัมพันธ์อยู่กับเจตนาความดีงาม ความประพฤติและคุณลักษณะของปัจเจกชน รัฐศาสตร์สัมพันธ์อยู่กับความคิดเห็นของมวลชน รัฐศาสตร์ศึกษาถึงผลต่าง ๆ แห่งความประพฤติของมนุษย์ซึ่งอยู่เหนือมวลชน ส่วนจริยศาสตร์มุ่งไปที่ความดีของปัจเจกชน ดังนั้น จุดมุ่งหมายของจริยศาสตร์ก็คือ ความดีอันสูงสุดของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ มูฮ์ด จึงกล่าวว่า “ความแตกต่างก็คือว่า จริยศาสตร์สัมพันธ์อยู่กับการวิเคราะห์ความประพฤติ ความถูกและความผิด

ในฐานะที่เป็นกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ส่วนรัฐศาสตร์สัมพันธ์อยู่กับการวิเคราะห์รูปแบบภายนอกและสถาบันต่าง ๆ ซึ่งตั้งขึ้นเป็นหลักของการกระทำที่ถูกต้องแล้วแสดงตัวออกมาเป็นสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันการเมือง เป็นต้น

3) ธรรมชาติของกฎต่าง ๆ ทางรัฐศาสตร์และจริยศาสตร์นั้นแตกต่างกัน รูปแบบของกฎต่าง ๆ ทางรัฐศาสตร์คือ “จำต้อง” และรูปแบบของกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางจริยศาสตร์คือ “ควร” กฎทางรัฐศาสตร์นั้น นำมาใช้โดยอาศัยอำนาจและขึ้นอยู่กับความกลัวการลงโทษต่อการกระทำผิด กฎทางรัฐศาสตร์นำมาใช้โดยตัวแทนภายนอก ส่วนกฎทางจริยศาสตร์เป็นเรื่องภายในและนำมาปฏิบัติโดยตัวบุคคลเอง

4) รัฐศาสตร์ เป็นศาสตร์รูปธรรม ส่วนจริยศาสตร์ เป็นศาสตร์นามธรรม ความดี ความชั่ว ของการกระทำทางการเมือง ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของการปฏิบัติทางจริยศาสตร์ เราจะสังเกตได้จากส่วนประกอบที่มีเหตุจูงใจของบุคคล รัฐศาสตร์สัมพันธ์อยู่กับรูปแบบนอกแห่งการกระทำของมนุษย์ และไม่ซึมซาบเข้าถึงภายในความคิดของมนุษย์ มูฮิ็ด กล่าวไว้ว่า “เราไม่สามารถสร้างบุคคลให้เป็นผู้มีคุณธรรมได้ โดยพระราชบัญญัติของรัฐสภา กฎเกณฑ์ทางการเมือง ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงแรงจูงใจภายในของบุคคลได้ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถเปลี่ยนแปลงการกระทำภายนอกของบุคคลเท่านั้น ส่วนกฎเกณฑ์ทางจริยศาสตร์ก้าวไปไกลกว่านั้นและสามารถควบคุมลักษณะภายในที่มีแรงจูงใจและเหตุผลต่าง ๆ ในการกระทำของบุคคลได้ด้วย

5) อำนาจของจริยศาสตร์กินความหมายกว้างกว่าอำนาจทางรัฐศาสตร์ กฎต่าง ๆ ทางการเมืองนั้น ได้รับการสนับสนุนโดยกฎทางจริยศาสตร์ และจริยศาสตร์ตัดสินลงไปว่า อันไหนผิดอันไหนถูก เรื่องนี้ จำเป็นอย่างยิ่งต้องอาศัยการตัดสินทางจริยศาสตร์ รัฐบาลที่กำลังแสวงหาความผาสุกเพื่อมวลชน จึงต้องทำงานอยู่ในขอบข่ายของจริยศาสตร์

ความแตกต่างที่กล่าวมาโดยละเอียดข้างต้นนี้ มิได้หมายความว่า รัฐศาสตร์และจริยศาสตร์แตกต่างกันแบบหน้ามือเป็นหลังมือ ศาสตร์ทั้งสองยังมีจุดมุ่งหมายคล้าย ๆ กันอยู่ ซึ่งจะได้ศึกษาต่อไป

3. ความเหมือนกันระหว่างจริยศาสตร์กับรัฐศาสตร์

1. จริยศาสตร์และรัฐศาสตร์ทั้งสองสัมพันธ์อยู่กับความประพฤติของมนุษย์ มนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์สังคม อริสโตเติลเรียกว่า “สัตว์การเมือง” มนุษย์ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและองค์การทางการเมือง ดังนั้น ความประพฤติทางจริยธรรม จึงสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับรัฐบาล รัฐบาลกำหนดสิทธิและหน้าที่ของประชาชน จริยศาสตร์สังคม จึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก ซึ่งต้องได้รับความเห็นใจจากรัฐบาล

2. รัฐศาสตร์และจริยศาสตร์ทั้งสองต่างก็มีรูปแบบเป็นของตนเอง ทั้งสองศึกษาถึงการกระทำของมนุษย์ และกล่าวถึงกฎต่าง ๆ เพื่อการปฏิบัตินั้น รัฐศาสตร์วางกฎไว้เพื่อรวบรวมปัจเจกชนเข้าเป็นกลุ่มใหญ่ เพื่อให้เกิดการพัฒนาของมวลชน อีกประการหนึ่ง จริยศาสตร์สร้างแบบต่าง ๆ ขึ้นมา เพื่อผลดีอันสูงสุดของปัจเจกชน อาจกล่าวได้ว่า กฎต่าง ๆ ทางรัฐศาสตร์นั้น จะประสบผลสำเร็จคือ ความดีอันสูงสุดได้ยากเต็มที โดยนัยนี้ จริยศาสตร์จึงไม่ใช่สาขาหนึ่งของรัฐศาสตร์และรัฐศาสตร์ก็ไม่ใช่สาขาหนึ่งของจริยศาสตร์ แต่ศาสตร์ทั้งสองมีความสัมพันธ์กันและอาจเป็นไปได้ว่า รัฐศาสตร์ต้องอาศัยหลักการทางจริยศาสตร์

4. จริยศาสตร์เป็นพื้นฐานของรัฐศาสตร์

ในหนังสือ “รีพับลิก” เพลโตกล่าวว่า “รัฐก็คือ บัณฑิตผู้ยิ่งใหญ่ เพราะรัฐประกอบด้วยปัจเจกชนหลายคน ถ้าปราศจากปัจเจกชนแล้วรัฐก็ไม่มี” คุณลักษณะและนิสัยของชาตินั้น มาจากคุณลักษณะและนิสัยของประชาชน จริยธรรมของชาติก็คือ แบบที่ขยายส่วนแห่งจริยธรรมของปัจเจกชน กล่าวคือ การที่ปัจเจกชนมีศีลธรรมก็เท่ากับรัฐมีศีลธรรมนั่นเอง

จริยศาสตร์ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปกับกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น ไม่ใช่จริยธรรมที่แท้จริงมีความดีอยู่ชนิดเดียวเท่านั้น ซึ่งเราจะเข้าใจโลกทั้งมวลได้ คือ ความดีของปัจเจกชนและความดีของชาติ ทั้งสองรวมกัน สำหรับเพลโตมีความเห็นว่า เมื่อปัจเจกชนและสังคมเคารพกฎทางจริยธรรมอันเดียวกัน ความยุติธรรมก็เกิดขึ้น รัฐบาลจะต้องตั้งอยู่ในจริยธรรม กฎและการลงโทษไม่สามารถสร้างบุคคลให้เป็นผู้มีศีลธรรมได้ ตามความเห็นของปรัชญาจิตนิยม เช่น เพลโต คานธี เป็นต้น ถือว่าเป็นการยุติธรรมที่สุดที่จะตัดสินความประพฤติของปัจเจกชนและของชาติด้วยกฎเกณฑ์อันเดียวกัน แต่จริยธรรมของกลุ่มชนและจริยธรรมของกลุ่มชนย่อมแตกต่างกัน แต่ก็ยังมีลักษณะอื่นอีกในเรื่องนี้ ความประพฤติของชาติต่าง ๆ ก็คือ ความประพฤติของประชาชน มิใช่ความประพฤติของปัจเจกชน และดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า “ความประพฤติของประชาชนก็คือความประพฤติของชาติ” หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า “การที่ลูกมีความประพฤติดีก็เพราะพ่อแม่ได้อบรมบ่มนิสัยของลูกแต่ในทางที่ดีงาม”

5. ความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับศาสนา

ตามความคิดเห็นของแมตธิว อาร์โนลด์ (Matthew Arnold) “ศาสนาไม่ใช่อะไรอื่น นอกจากหลักจริยธรรมอันแนบแน่นอยู่กับอารมณ์” อีกประการหนึ่ง ทัศนะนี้มิได้แยกแยะความแตกต่างระหว่างศาสนาและจริยศาสตร์ ตามความคิดเห็นของท่านผู้รู้

ทั้งหลายเช่น ปริงเกิล, แพตติสันและแบรดเลย์ ถือว่า จริยศาสตร์และศาสนามีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดตามทัศนะของแบรดเลย์ “ศาสนาคือ ความโน้มเอียงของมนุษย์ตามธรรมชาติ และศาสนามีแบบสำหรับปฏิบัติเป็นของตนเอง” จากทัศนะที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เราพอจะวินิจฉัยได้ว่า ศาสนานั้นขึ้นอยู่กับความเชื่อ แต่ความสำนึกทางจริยธรรมนั้นขึ้นอยู่กับเหตุผล ประชาชนผู้มีความเชื่อถือในความเป็นอันเดียวกันของศาสนาและจริยศาสตร์ มักจะลืมนึกถึงความแตกต่างกันของศาสนาและจริยศาสตร์ เจมส์ได้เขียนข้อความไว้ว่า “คนเรามีความรัก ความโกรธ ความหวัง ความทะเยอทะยาน ความริษยา ความกระตือรือร้นและแรงคลใจ เป็นต้น อันเป็น เรื่องของอารมณ์ แต่ศาสนานั้นช่วยให้ชีวิตมีความปิติและมีความสุขสบายใจ ซึ่งเราไม่สามารถทราบได้ด้วยเหตุผลหรือข้อเท็จจริงทางชีววิทยาอย่างอื่น”

เมื่อว่าตามทัศนะของเจมส์แล้ว ก็เป็นอันว่า ศาสนาตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความเชื่อ ไม่ได้ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งเหตุผล ซึ่งตามความคิดเห็นนี้ ไม่ใช่ว่าจะถูกต้องนัก

อนึ่ง ศาสนาที่แท้จริงและสูงส่งนั้น จะต้องสัมพันธ์กับจริยศาสตร์ในภาษาสันสกฤต คำว่า “ธรรม” หมายถึงระเบียบทางจริยธรรมของจักรวาลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในของจริยศาสตร์และศาสนา มีความเป็น 3 ประการ คือ

1. ศาสนามีมาก่อนจริยศาสตร์ คือ ศาสนาเกิดขึ้นมาก่อนจริยศาสตร์
2. ศาสนานั้นเป็นเจตจำนงหรือสิทธิของพระเจ้า ซึ่งตัดสินความดี ความชั่วของมนุษย์
3. กฎต่าง ๆ ของพระเจ้าเป็นกฎเกณฑ์ทางจริยธรรม พระเจ้าสร้างจริยศาสตร์

ตามความประสงค์ของพระองค์เองและพระองค์ก็มีได้ผูกพันอยู่กับกฎเกณฑ์ใด ๆ เรารู้แน่นอนนี้โดยอาศัยนักบุญและคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ (นี่คือ ทัศนะของศาสนาประเภทเทวนิยม)

ข้อสมมติฐานขั้นมูลฐานของจริยศาสตร์ คือ ระเบียบทางจริยธรรมของจักรวาลหลักจริยธรรมคือ จุดมุ่งหมาย พระเจ้าคือ คลังสมบัติของคุณสมบัติทางจริยศาสตร์ พระองค์ตรัสถึงความดีและปฏิเสธความชั่ว ดังนั้น จริยธรรม จึงไม่ขึ้นอยู่กับพระประสงค์อันสูงสุดของพระองค์ แต่ขึ้นอยู่กับธรรมชาติของพระองค์ การกระทำต่าง ๆ นั้น ไม่ดีไม่ชั่วแต่ความดี หรือความชั่วของการกระทำต่าง ๆ อยู่ที่การยอมรับหรือรู้ถึงระเบียบและความไม่ปรารถนาของพระเจ้า ซึ่งศาสนาและจริยศาสตร์ไม่อาจมีได้ ถ้าเรามีความเชื่อว่าเป็นพระเจ้า คือผู้ที่ไม่ยุติธรรมหรือแตกต่างจากจริยธรรม ศาสนาให้ความพึงพอใจทางอารมณ์แก่มนุษย์ ส่วนจริยศาสตร์ให้ความพึงพอใจทางเจตนารมณ์แก่มนุษย์ ถ้าการพัฒนาของมนุษย์สมบูรณ์และบริบูรณ์ทุกด้านแล้วก็เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา จริยศาสตร์

และศาสนาก็ควรเป็นรางวัลตอบแทน

6. ศาสนามีผลมาจากหลักจริยธรรม

ตามทัศนะของคานท์ ศาสนาขึ้นอยู่กับจริยศาสตร์และความมีอยู่ของพระเจ้า ก็ขึ้นอยู่กับความมีอยู่ของจริยศาสตร์ คานท์เชื่อว่า ความสุขต้องประกอบด้วยคุณธรรม เสมอ ในความดีขั้นสมบูรณ์นั้น ความสุขอันสูงสุดรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แน่แน่นอน คุณธรรมก็คือ ความดีอันสูงสุด แต่ว่า เมื่อไม่มีความสุข ความสบาย มันก็ไม่ใช่ความดีขั้นสมบูรณ์ แต่เมื่อวิเคราะห์อย่างละเอียดแล้ว คุณธรรมมิใช่ว่าจะประกอบด้วยความสุข เสมอไป เราพบบ่อยครั้งว่าขณะที่คนดีได้รับความทุกข์นานาประการนั้น คนชั่วก็พากัน สนุกสนานสำราญใจ แต่ถ้าวาระเบียบทางจริยศาสตร์เป็นจริงอย่างนั้นแล้ว มันอาจไม่เป็น เช่นนั้น ดังนั้น คานท์จึงกล่าวว่า “พระเจ้านั้นเอง เป็นผู้สร้างสรรคความสุขสำราญที่ ประกอบด้วยคุณธรรมและความทุกข์กับความชั่วขึ้นในโลกนี้ พระเจ้าคือ ผู้ที่เสวยความสุข สำราญอันประกอบด้วยคุณธรรม เพราะคุณธรรมขึ้นอยู่กับเจตนาของเรา ความสุข สำราญขึ้นอยู่กับความพร้อมมูลของเงื่อนไขภายนอก ดังนั้น ตามทัศนะของคานท์ พระเจ้าก็คือ ข้อสมมติฐานทางจริยศาสตร์

ส่วนศาสนาประเภทเทวนิยม เช่น ศาสนาพุทธ สอนว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ชีวิตของมนุษย์ขึ้นอยู่กับการกระทำ คนดีที่ต้องทุกข์อยู่ ก็เพราะกรรมเก่าที่ไม่ดี กำลังมาให้ผล ส่วนคนชั่วที่ได้รับความสุขอยู่ ก็เพราะกรรมดีในชาติก่อนที่เขาเคยทำไว้ กำลังให้ผล เมื่อหมดกรรมเก่าแล้ว คนดีย่อมได้รับความสุข จากผลของกรรมดี คนชั่วย่อมได้รับความทุกข์ จากผลของกรรมชั่วที่ได้ทำเอาไว้

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังตรัสว่า “ความชั่ว อันบุคคลใดกระทำด้วยตน บุคคลนั้นจักเศร้าหมองด้วยตนเอง ความชั่วอันบุคคลใดไม่กระทำด้วยตน บุคคลนั้น จักบริสุทธิ์ด้วยตนเอง ความบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน ผู้อื่นไม่สามารถทำให้ผู้อื่นบริสุทธิ์ได้ ตถาคตเป็นแต่ผู้บอกหนทาง สัตว์ทั้งหลายผู้ปฏิบัติด้วยตนเอง จึงจะพึงหลุดพ้นได้” (อยู่ในคุหุฎฐกสูตรนิกาย อังคุตตรวรรค มหานิเทศ ขุททกนิกาย พระไตรปิฎก เล่มที่ 46)

7. พื้นฐานของจริยศาสตร์และศาสนาแตกต่างกัน

พระเจ้าทรงสถิตอยู่ในดวงวิญญาณและสากลโลก มวลมนุษย์ทุกรูปทุกนาม และระเบียบปฏิบัติของมวลมนุษย์ล้วนแล้วเกิดจากการสร้างสรรค์ของพระเจ้าทั้งสิ้น โดยนัยนี้ นักประพันธ์ของคีตา ได้กล่าวว่า “พระเจ้าคือ บ่อเกิดแห่งจริยพันธะ พื้นฐานแห่งข้อผูกพันทางศีลธรรมนั้นไม่ได้เกิดจากมนุษย์และสังคมเพียงเท่านั้น แต่ก็ยังเกิดจากปัจเจกชนด้วยเหมือนกัน เมื่อเราเข้าถึงวิญญาณที่แท้จริงแล้ว (วิญญาณอมตะ) ก็

ไม่มีความแตกต่างอะไรระหว่างวิญญาณและพระเจ้าที่สถิตอยู่ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ ก็จะปรากฏเป็นอันเดียวกันกับพระเจ้าในภาวะเช่นนั้น มนุษย์จะกลายเป็นผู้มีศีลธรรมโดยอัตโนมัติ จริยพันธะก็จะกลายเป็นกฎธรรมชาติของทุกสิ่งทุกอย่าง แต่เจตนาที่มิได้ทำลายเสรีภาพของเรา เสรีภาพอันแท้จริงได้หล่อหลอมตัวเข้าเป็นเครื่องมือของพระเจ้า เจตนาของปัจเจกชนก็จะกลายเป็นพระประสงค์ของพระเจ้า เพราะพระเจ้าคือ อดีต กฏของพระองค์ก็คือ กฏแห่งอดีต และเสรีภาพอันแท้จริงก็จะอยู่ในกระบวนการอันเดียวกันกับกฏแห่งอดีต เนื่องจากว่าศาสนานั้น ขึ้นอยู่กับความเชื่อมากกว่าเหตุผล

ดังนั้น ฐานะของศาสนาอาจจะอยู่เหนือฐานะของจริยศาสตร์ ศาสนาที่ขาดหลักจริยธรรมนั้น เป็นเพียงความเชื่อที่มลายและพระเจ้าที่ขาดศีลธรรม ก็ชื่อว่ามีธรรมชาติแห่งความชั่วร้ายอยู่ในตัว ด้วยเหตุนี้ จริยศาสตร์ จึงจำเป็นสำหรับศาสนา แต่ว่าศาสนาไม่จำเป็นต้องคล้อยตามจริยศาสตร์ เพราะทั้งศาสนาและจริยศาสตร์มีพื้นฐานที่แตกต่างกัน เจตนาและอารมณ์อาจพัฒนาควบคู่กันไปได้ แต่มิใช่ว่าจะได้รับผลสำเร็จเสมอไป

อนึ่ง บุคคลนั้นมิใช่จะเป็นผู้ที่มีจริยธรรมเสียก่อนแล้วจึงค่อยมีศาสนา หรือมีศาสนาแล้วจึงมีจริยธรรม แต่เขาจะต้องมีทั้งศาสนาและจริยธรรมในเวลาเดียวกัน เพราะศาสนาถือว่าเป็นรูปแบบแห่งความดีงาม

8. ศาสนาและหลักจริยธรรมต้องอิงอาศัยกันอย่างใกล้ชิด

ศาสนาเป็นพื้นฐานอันดีเลิศของจริยศาสตร์ ส่วนจริยธรรมคือ การแสดงออกจากความสำนึกภายในของเราต่อสังคม บุคคลผู้เข้าถึงศาสนาอย่างแท้จริงนั้นจะมองเห็นโลกตามความเป็นจริง ดังนั้น ศาสนาและจริยศาสตร์ทั้งสอง จึงมีส่วนสำคัญในการช่วยเหลือการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล แต่ที่ว่า แผลงกำเนิดเหล่านี้แตกต่างกัน นั้นคือ ศาสนามีความสัมพันธ์อยู่กับพระเจ้าและปัจเจกชน ส่วนจริยศาสตร์ขึ้นอยู่กับเจตนาและศาสนาขึ้นอยู่กับอารมณ์ของจิต ในการพัฒนาของมนุษย์ จริยศาสตร์และศาสนาทั้งสอง พัฒนาควบคู่กันไปและอิงอาศัยซึ่งกันและกัน นับเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ว่า ในบางโอกาส ศาสนาอาจจะไม่ประกอบด้วยจริยธรรม ในกรณีเช่นนั้น อาจจะไม่เหมาะสมที่จะเรียกศาสนาให้ว่า เป็นศาสนาที่แท้จริงเพราะศาสนาที่แท้จริงคือ ความเชื่อในความสำนึกต่อพระเจ้าและภาวะของพระเจ้า ความสำนึกนั้นต้องประกอบด้วยจริยธรรม เพราะไม่ประกอบด้วยจริยธรรมแล้ว ศาสนานั้นก็ไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางเจตนารมณ์ได้ และศาสนานั้นไม่สมบูรณ์ ถ้าปราศจากจริยศาสตร์ ดังนั้น ศาสนาจึงต้องอิงอาศัยจริยศาสตร์และจริยศาสตร์ก็ทำให้ศาสนาบริสุทธิ์หมดจดขึ้น และศาสนาก็ทำให้จริยศาสตร์มีความสำคัญและความหมายมากขึ้น ความดีเลิศทางจริยศาสตร์นั้น ส่งเสริมให้เราได้พบแสงสว่างแห่ง

ชีวิต นั่นคือ คลังแห่งคุณธรรม

สรุปความว่า ศาสนาเป็นพื้นฐานอันดีงามของจริยศาสตร์ ส่วนจริยศาสตร์นั้นเป็นการแสดงออกให้ศาสนาปรากฏชัด (คือศาสนาต้องมีหลักจริยศาสตร์ และศาสนาที่มีจริยศาสตร์เป็นเครื่องแสดงออก จริยศาสตร์เน้นหนักในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับสังคม ส่วนศาสนาเน้นหนักในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับพระเจ้า ศาสนาและจริยศาสตร์ต่างทำหน้าที่ไปด้วยกัน จึงต้องควบคู่กันไป แต่ศาสนาพัฒนาไปได้ไกลกว่า เพราะสามารถทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากพันธนาการทางโลกได้เป็นโลกุตตรชน ส่วนจริยศาสตร์เป็นเพียงผู้ชี้บอกหน้าที่ของมนุษย์ที่จะพึงปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น

9 ความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับวิทยาศาสตร์กายภาพ

มนุษย์อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ วิทยาศาสตร์กายภาพทำให้มนุษย์มีความคุ้นเคยกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ จริยศาสตร์ศึกษาถึงความดีงามแห่งการกระทำของมนุษย์ การศึกษานี้ได้รับการสนับสนุนโดยอ้อมจากความรู้อันลึกลับของธรรมชาติ เมื่อมีความรู้เรื่องกฎต่าง ๆ ทางธรรมชาติ จริยศาสตร์ก็สามารถบอกถึงผลแห่งการกระทำเฉพาะอย่างได้ มนุษย์ดำเนินชีวิตสัมพันธ์อยู่กับอำนาจของธรรมชาติ เช่น ลม น้ำ ไฟ และ ดิน เป็นต้น มนุษย์บัญญัติความดีงามทางจริยธรรมขึ้นโดยไม่ต้องกล่าวอำนาจลึกลับของธรรมชาติได้ ส่วนบรรพบุรุษของมนุษย์ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ มีความเป็นอยู่ด้วยความกลัวต่ออำนาจของธรรมชาติ

กฎต่าง ๆ ทางวิทยาศาสตร์กายภาพขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของธรรมชาติ ส่วนความดีงามทางจริยธรรมเราพบได้ในเสรีภาพ ดังนั้น ความรู้เรื่องข้อเท็จจริงทางกายภาพจึงมีส่วนช่วยเหลือชีวิตทางจริยธรรม เมื่อกล่าวโดยย่อแล้ว วิทยาศาสตร์กายภาพเป็นประโยชน์อย่างมากต่อจริยศาสตร์ ในการช่วยให้เราเข้าใจสิ่งแวดล้อมภายในชีวิตของเราเอง

10. ความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับสังคมวิทยา

จริยศาสตร์กับสังคมวิทยา นับว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด จริยศาสตร์คือศาสตร์ที่กล่าวถึงความดีและความชั่วแห่งการกระทำของมนุษย์ และการกระทำของมนุษย์นั้น ไม่อาจเป็นไปได้ถ้าปราศจากสังคม ดังนั้น จริยศาสตร์และสังคมวิทยาจึงมีความสัมพันธ์กัน มนุษย์ไม่อาจจะอยู่ในสังคมภายนอกได้เพียงจินตนาการ มนุษย์มีความคิดเห็นของตนเองเกี่ยวกับเรื่อง ความดี ความชั่ว หน้าที่ สิ่งที่มีโทษหน้าที่ คุณธรรม และระเบียบแบบแผนจากสังคม ดังนั้น การพัฒนาทางจิตและจริยศาสตร์ของปัจเจกชน จึงขึ้นอยู่กับสังคมเสมอ

ฮอบส์ ได้เขียนไว้ว่า “มนุษย์ไม่ได้กระทำการที่ดีงามเพราะพระเจ้าทรงประสงค์ให้ทำเช่นนั้น คุณธรรมเหล่านั้นจำเป็นสำหรับภระเป็นอยู่ในสังคม แต่ดูเหมือนว่า สังคมยอมรับคุณธรรมเหล่านั้นในฐานะเป็นความดี และความคิดทางจริยธรรมที่สัมพันธ์อยู่กับการกระทำเช่นนั้น ก็เป็นสิ่งที่มียู่อย่างเดิมในสถาบันของสังคม”

11. จริยศาสตร์ขึ้นอยู่กับสังคมวิทยา

จริยศาสตร์ขึ้นอยู่กับสังคมวิทยา เพราะกล่าวถึงความดีอันสูงสุดของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กับสังคม ชิควิก ได้กล่าวว่า “เราู้ปัจเจกชนในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมบางสังคมเท่านั้น สิ่งที่เราพูดถึงคุณธรรมของเขานั้น ส่วนใหญ่ก็แสดงออกมาในความสัมพันธ์กับเพื่อนของเขานั้นเองและความสนุกสนานสำราญใจเขาก็ได้รับจากเพื่อนของเขาที่สนิทชิดชอบกัน ดังนั้น จึงเป็นเรื่องที่ขัดแย้งในการถือว่า “ความดีอันสูงสุดของมนุษย์นั้น เป็นอิสระต่างหากจากความสัมพันธ์ของเขา” โดยนัยนี้ ความดีอันสูงสุดของปัจเจกชนนั้น จึงขึ้นอยู่กับความดีอันสูงสุดของสังคม เพราะเขาไม่สามารถแยกตัวเองออกจากสังคม จุดมุ่งหมายของจริยศาสตร์ คือ การสังเคราะห์ความดีของปัจเจกชนและสังคม ความไม่เห็นแก่ตัวและผลประโยชน์ของส่วนรวมและจริยศาสตร์ก็สัมพันธ์อยู่กับการกระทำของปัจเจกชน

ส่วนสังคมวิทยาศึกษาถึงลักษณะและนิสัยทางสังคม ระเบียบประเพณีและสถาบันต่าง ๆ ซึ่งมนุษย์มีส่วนสัมพันธ์อยู่ ดังนั้น จริยศาสตร์ จึงขึ้นอยู่กับสังคมวิทยา

12. จริยศาสตร์และสังคมวิทยาต่างก็เป็นส่วนสมบูรณ์ของกันและกัน

จริยศาสตร์แสดงถึงคุณงามความดีทั้งหมดในฐานะที่เป็นข้อเท็จจริงทางสังคมและกำหนดคุณค่าต่าง ๆ ของสังคมไว้เป็นแบบฉบับ สังคมวิทยาศึกษาถึงความดีทางจริยศาสตร์ในรูปแบบของข้อเท็จจริง และกล่าวถึงเงื่อนไขของสังคมซึ่งเกิดขึ้นมาตั้งแต่แรก และคุณค่านั้นต้องเป็นสิ่งที่เราเข้าใจได้ แมคไอเวอร์ กล่าวว่า “สังคมที่ปราศจากคุณค่า ไม่อาจเป็นสิ่งเข้าใจได้” โดยนัยนี้ สังคมวิทยาต้องอาศัยความช่วยเหลือจากจริยศาสตร์ และสังคมวิทยาก็มีส่วนช่วยเหลือจริยศาสตร์เหมือนกัน เพราะคุณค่าที่จริยศาสตร์วิเคราะห์ออกมา นั้น เป็นความคิดที่เด่นกว่าในสังคม และคุณค่าเหล่านั้นยังกำหนดเนื้อหาของสังคมวิทยาอีกด้วย

13. ความแตกต่างระหว่างจริยศาสตร์กับสังคมวิทยา

1. สังคมวิทยา เป็นศาสตร์รูปธรรม ส่วนจริยศาสตร์เป็นศาสตร์นามธรรม ศาสตร์นามธรรมนั้นศึกษาถึงความดี ศาสตร์รูปธรรมศึกษาถึงข้อเท็จจริง ดังนั้น สังคมวิทยา จึงให้ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางสังคม ส่วนจริยศาสตร์กำหนดคุณค่าของข้อ

เท็จจริงเหนือกฎเกณฑ์ของความดีงามทางจริยธรรม จริยศาสตร์บอกให้เราทราบถึงความดีและความชั่วในระเบียบแบบแผน อุปนิสัยใจคอ ประเพณี เป็นต้น ทางสังคม โดยนัยนี้ สังคมวิทยาและจริยศาสตร์ จึงมีความสัมพันธ์กันแต่ขอบเขตทั้งสองนั้นแตกต่างกัน

2. จริยศาสตร์ลึกซึ้งกว่าสังคมวิทยา - สังคมวิทยาเป็นการศึกษาเรื่องทฤษฎีต่าง ๆ ส่วนจริยศาสตร์มีผลมากต่อชีวิตทางด้านปฏิบัติของเรา จริยศาสตร์นั้น พยายามที่จะศึกษาและแสวงหาความดีอันสูงสุดและสร้างคามยุติธรรมในหน้าที่ของปัจเจกชนและของรัฐ ความดีและความชั่วของสถาบัน ระเบียบแบบ อำนาจทางสังคมและกฎเกณฑ์ทางเศรษฐกิจและการเมือง เป็นต้น นอกจากนี้ ความดีงามทางจริยธรรมยังมีความสัมพันธ์กับปรัชญาด้วยเหมือนกัน

3. ทศนะทางสังคมวิทยาและจริยศาสตร์นั้นแตกต่างกัน - สังคมวิทยาศึกษาเรื่องของมนุษย์ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม ส่วนจริยศาสตร์ศึกษาเรื่องของมนุษย์ในฐานะที่เป็นปัจเจกชนผู้มีความรับผิดชอบต่อสังคมที่เขาสังกัดอยู่

4. ขอบเขตของสังคมวิทยาและจริยศาสตร์นั้นต่างกัน - สังคมวิทยาศึกษากระบวนการทางพฤติกรรมของมนุษย์ที่มองเห็นได้ เช่น ระเบียบ แบบแผน กฎเกณฑ์ต่าง ๆ และองค์การ เป็นต้น ส่วนเนื้อหาของจริยศาสตร์นั้น ประกอบด้วยแรงจูงใจ ความปรารถนา เจตนา อุดมการณ์และความประพฤติที่มีเจตจำนงอิสระของมนุษย์

5. วิธีการของสังคมวิทยาและจริยศาสตร์แตกต่างกัน - วิธีการทางสังคมวิทยานั้น เป็นวิธีการทางประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์และปรากฏการณ์ ส่วนวิธีการทางจริยศาสตร์ เป็นเรื่องเกี่ยวกับเทววิทยา คือ เป็นทั้งแบบวิทยาศาสตร์และปรัชญา เป็นทั้งเรื่องเกี่ยวกับปรากฏการณ์ และสิ่งที่เหนือปรากฏการณ์ และเป็นทั้งแบบวิจัยและวิจารณ์ จริยศาสตร์ตั้งกฎเกณฑ์ของตนขึ้นจากข้อเท็จจริงที่มีอยู่ในโลกและเปรียบเทียบข้อเท็จจริงเหล่านั้นกับความดีอันสูงสุด สังคมวิทยาแสดงถึงความเปลี่ยนแปลงแห่งความประพฤติของมนุษย์ ส่วนจริยศาสตร์กำหนดคุณค่าของความประพฤติในฐานะที่เป็นความดีอันสูงสุด

ดังนั้น จริยศาสตร์จึงไม่อาจกล่าวได้ว่า เป็นสาขาหนึ่งของสังคมวิทยา

14. ความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับชีววิทยา

จริยศาสตร์ว่าด้วยเรื่องศีลธรรมหรือความประพฤติของมนุษย์ ส่วนชีววิทยาว่าด้วยกระบวนการต่าง ๆ ทางร่างกาย ชีวิตของมนุษย์ประกอบด้วยร่างกายและจิตใจ ดังนั้น จิตใจและร่างกาย จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ชีวิตของมนุษย์ที่เป็นร่างกายต้องการอาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค จิตใจต้องการความดี คุณธรรม

อื่น ๆ เมื่อมนุษย์มีร่างกายและจิตใจสมบูรณ์ดีแล้ว ย่อมเป็นปัจจัยส่งเสริมให้รู้จักประกอบความดีทางศีลธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า จริยศาสตร์มีความสัมพันธ์กับชีววิทยาอย่างใกล้ชิด

15. ความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับจิตวิทยา

จริยศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ศึกษาถึงความดีอันสูงสุด หรืออุดมการณ์อันสูงสุด แห่งชีวิตของมนุษย์และพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ที่แสดงออกมาโดยชี้ให้เห็นว่า ดี หรือ ชั่ว ถูก หรือ ผิด ควรหรือไม่ควร

ส่วนจิตวิทยานั้น ศึกษาถึงธรรมชาติที่แท้จริงของจิตมนุษย์ว่า เป็นอย่างไร รวมถึงพฤติกรรม พันธุกรรม และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ด้วย

กล่าวอีกอย่างหนึ่ง จิตวิทยาเป็นพื้นฐานของจริยศาสตร์ เพราะจิตวิทยาต้องศึกษาถึงพื้นฐานแห่งศีลธรรมทางจิตวิทยาด้วย นอกจากนี้ จิตวิทยาและจริยศาสตร์ยังต้องศึกษาเรื่องต่าง ๆ รวมกันไปด้วย เช่น ความสัมพันธ์ของเจตนา กับพฤติกรรมที่แสดงออกมา เจตนา กับความต้องการ ความคิด ความตั้งใจ และความเพ็ดเพลิน ฯลฯ เราต้องรู้ความแตกต่างระหว่างการกระทำที่ถูกต้องตามศีลธรรมและผิดศีลธรรม ลักษณะของมโนธรรม และความสัมพันธ์เหตุผลกับเจตนา อิสรภาพของเจตจำนง เป็นต้น

สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ มีความจำเป็นมากในการตีค่าแห่งความประพฤติของมนุษย์และช่วยให้เราตัดสินความดีอันสูงสุดได้ด้วย

16. ความแตกต่างระหว่างจิตวิทยากับจริยศาสตร์

1. จิตวิทยามีขอบเขตกว้างกว่าจริยศาสตร์ เพราะจิตวิทยาว่าด้วยกระบวนการต่าง ๆ ทางจิตทั้งหมด คือความรู้ ความรู้สึก และเจตจำนงรวมถึงแรงจูงใจด้วย ส่วนจริยศาสตร์ว่าด้วยเจตจำนงอย่างเดียว

2. จิตวิทยาศึกษาพฤติกรรมตามความเป็นจริงหรือเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในใจ ไม่ได้พิจารณาว่า ถูก หรือ ผิด ส่วนจริยศาสตร์ศึกษาถึงความถูกผิด ดี ชั่ว และข้อเท็จจริงต่าง ๆ ทางศีลธรรม

3. จิตวิทยาศึกษาถึงเรื่องความเป็นจริง ส่วนจริยศาสตร์ศึกษาถึงเรื่องที่ควรจะเป็นเป็นอย่างนั้น ควรจะเป็นอย่างนี้

4. จริยศาสตร์ไม่ได้เป็นสาขาหนึ่งของจิตวิทยา

17. ความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์

จริยศาสตร์ว่าด้วยความดีอันสูงสุด หรือความดีอันสมบูรณ์ ส่วนเศรษฐศาสตร์นั้น ว่าด้วยการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ และมีจุดมุ่งหมายเพียงความดีขั้นต่ำ

ลงมา คือ การอยู่ดีกินดี มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ตลอดถึงเงินทอง สำหรับแลกเปลี่ยนสิ่งที่ต้องการและถือว่า บัจจัยเหล่านี้ จะดีก็ต่อเมื่อมีบุคคลผู้มีศีลธรรมนำไปใช้ เพื่อพัฒนาตนเองและสังคมให้ดีขึ้น ซึ่งข้อนี้เป็นจุดมุ่งหมายของจริยศาสตร์อยู่แล้ว จริยอยู่ ความดีทางเศรษฐศาสตร์นั้น ไม่มีคุณค่าในตัวมันเอง แต่เป็นเครื่องมือไปสู่คุณค่าหรือความสะดวกรสบาย เพราะว่า คนมีเศรษฐกิจดี ย่อมสะดวกสบายในการทำมาหากิน เพราะฉะนั้น เศรษฐศาสตร์จึงต้องไปด้วยกันกับจริยศาสตร์ ยิ่งในปัจจุบันนี้ นักเศรษฐศาสตร์นั้นให้เห็นว่า การพัฒนาเศรษฐกิจนั้น ควรเป็นไปเพื่อสวัสดิภาพของสังคม ไม่ใช่เพื่อความร่ำรวยส่วนบุคคล

18. ความแตกต่างระหว่างจริยศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์

1. จริยศาสตร์ว่าด้วยคุณค่า อุดมคติทางศีลธรรม ซึ่งจะนำมาจัดระเบียบเศรษฐกิจให้ดำเนินไปในทางที่ชอบ ส่วนเศรษฐศาสตร์ ศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการผลิต การจำแนกแจกจ่าย การบริโภคใช้สอยทรัพย์สิน มุ่งความมั่งคั่งสมบูรณ์ทางวัตถุ เป็นสำคัญ

2. การมีชีวิตที่สมบูรณ์ไปด้วยวัตถุนานาชนิด ความเพลิดเพลินทางเนื้อหนัง เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับชีวิตทางศีลธรรมที่สมบูรณ์ไปด้วยคุณธรรมต่าง ๆ เช่น บุญกุศล ปัญญา หิริ (ความละอายแก่ใจที่จะทำบาป) โศตตปปะ (ความเกรงกลัวต่อบาป คือไม่กล้าทำบาป) ศรัทธา ฯลฯ ย่อมเป็นรองชีวิตที่ดีทางศีลธรรมเป็นแน่แท้ ตัวอย่าง เช่น การที่คนมั่งมีทรัพย์สินสมบัติภายนอก ย่อมอ่อนน้อมแสดงความเคารพนักบวชผู้ทรงศีล เปี่ยมไปด้วยบุญกุศลและคุณธรรมอื่น ๆ

3. จริยศาสตร์ควรเป็นผู้นำทาง ส่วนเศรษฐศาสตร์ ควรเป็นผู้เดินทางตาม เพราะว่าสิทธิทางโลกนั้น ขึ้นอยู่กับสิทธิทางศีลธรรม ถ้าคนไม่มีศีลธรรมเสียแล้ว สิทธิทางวัตถุของบุคคลย่อมถูกทำลายลงทันที เช่น มีการขโมย คดโกง และฉ้อฉลด้วยวิธีการต่าง ๆ เป็นต้น

สรุปเนื้อหาสำคัญในบทที่ 2

1. มีนักปรัชญาอยู่ 2 พวก ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับรัฐศาสตร์ คือ
 - 1) ฮอบส์ กล่าวว่า “จริยศาสตร์นั้น เป็นสาขาหนึ่งของรัฐศาสตร์ และกฎต่าง ๆ ทางรัฐศาสตร์ก็คือ กฎทางรัฐศาสตร์นั่นเอง
 - 2) อริสโตเติล เพลโต และ เฮเกิล ถือว่า รัฐศาสตร์นั้น เป็นศาสตร์ทางการเมือง และเป็นสาขาหนึ่งของจริยศาสตร์
2. จริยศาสตร์และรัฐศาสตร์ มีจุดมุ่งหมายและเนื้อหาต่าง ๆ จริยศาสตร์มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ความสุขและความสำเร็จของปัจเจกชน และมีเนื้อหาเกี่ยวกับอุดมคติทางศีลธรรม เช่น ความดี เจตนา เหตุผล และการกระทำของปัจเจกชน ส่วนรัฐศาสตร์ มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ความผาสุกของมวลชนและมีเนื้อหาเกี่ยวกับความคิดเห็นของมวลชน มีหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมต่าง ๆ ของมวลชนที่แสดงออกมา
3. ธรรมชาติของกฎต่าง ๆ ทางรัฐศาสตร์ก็คือ “จำต้อง” มีลักษณะบังคับไปในตัว เช่น คนทุกคนซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศไทยต้องเคารพกฎหมายไทย และชายไทยทุกคนต้องเป็นทหาร การที่คนเราไม่ทำความผิด เพราะเกรงกลัวการลงโทษทางบ้านเมือง ส่วนรูปแบบของกฎเกณฑ์ทางจริยศาสตร์นั้น คือ “ควร” เช่น คนทำความดี ควรจะได้รับความสุข หรือคนบำเพ็ญสาธารณประโยชน์สมควรได้รับการยกย่องจากสังคม และนักศึกษาที่ขยันควรจะได้รับเกรดดี ซึ่งผลของการกระทำดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นเช่นนั้นหรือไม่? หรือก็อาจเป็นไปได้ เพราะรูปแบบของกฎเกณฑ์ทางจริยศาสตร์ มีลักษณะเป็นการชี้แนะเสนอแนะว่าควรเป็นอย่างนั้น อย่างนี้
4. เราไม่สามารถสร้างบุคคลให้เป็นผู้มีคุณธรรมได้ โดยพระราชบัญญัติของรัฐสภา กฎเกณฑ์ทางการเมืองไม่สามารถเปลี่ยนแปลงแรงจูงใจภายในของบุคคลได้ ต้องอาศัยกฎเกณฑ์ทางจริยศาสตร์ ซึ่งสามารถควบคุมแรงจูงใจและเหตุผลต่าง ๆ ในการกระทำของบุคคลได้
5. อำนาจของจริยศาสตร์เกินความหมายกว้างกว่าอำนาจทางรัฐศาสตร์ จริยศาสตร์ว่าด้วยความดี ความถูกต้อง อะไรควร ไม่ควรอย่างไร ดังนั้นรัฐบาลที่กำลังแสวงหาความผาสุกเพื่อมวลชน จึงต้องทำงานอยู่ในขอบข่ายของจริยศาสตร์ เพราะทั้งรัฐศาสตร์และจริยศาสตร์ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์โดยบอกให้รู้ว่า อะไรถูกผิดอย่างไร อะไรควรและไม่ควรอย่างไร

6. ศาสนาที่แท้จริงและมีคุณค่าต่อชีวิตมนุษย์นั้นต้องมีหลักจริยศาสตร์เป็นพื้นฐานสำหรับปฏิบัติให้เกิดความสุขความสำเร็จในชีวิต
7. ศาสนาสประเภทเทวนิยม ถือว่า ความสุข ความทุกข์ และความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ของชีวิตขึ้นอยู่กับบันดาลของพระเจ้านั่นเอง เป็นผู้สร้างสรรค์ความสุขสำราญที่ประกอบด้วยคุณธรรม
8. ในชีวิตมนุษย์จริง ๆ แล้วปรากฏว่าคนที่มีคุณธรรมหรือคนผู้ทำความดีไม่ใช่ว่าจะได้รับความสุขใจเสมอไป เพราะมีบ่อยครั้งที่คนมีคุณธรรมต้องประสบความทุกข์ยากในชีวิต คือต้องอดทนกับความขัดแย้งต่าง ๆ ในสังคม เพื่อให้เกิดความสงบสุขในชีวิตและสังคม แต่ในเรื่องนี้ คานท์ นักปรัชญาชาวเยอรมันเชื่อว่า “ความสุขต้องประกอบด้วยคุณธรรมเสมอ”
9. ศาสนาประเภทอเทวนิยม เช่น ศาสนาพุทธ สอนว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ชีวิตของมนุษย์ขึ้นอยู่กับกรรมกระทำ คนดีต้องทนทุกข์อยู่ก็เพราะกรรมเก่าที่ไม่ดีกำลังตามมาให้ผล ส่วนคนชั่วที่ได้รับความสุขอยู่ ก็เพราะกรรมดีในชาติก่อนที่เขาเคยทำไว้กำลังให้ผล เมื่อหมดกรรมเก่าแล้ว คนดีย่อมได้รับความสุขจากผลของกรรมดี คนชั่วย่อมได้รับความทุกข์ จากผลของกรรมชั่วที่ได้ทำเอาไว้
10. ฐานะของศาสนาอยู่เหนือฐานะของจริยศาสตร์ ศาสนาที่ขาดหลักจริยธรรมนั้นเป็นเพียงความเชื่อที่มวงาย และพระเจ้าที่ขาดศีลธรรมก็เชื่อว่ามีธรรมชาติแห่งความชั่วร้ายอยู่ในตัว
11. ศาสนาเป็นพื้นฐานอันดีงามของจริยศาสตร์ ส่วนจริยศาสตร์นั้นเป็นการแสดงออกให้ศาสนาปรากฏชัด และศาสนาก็มีจริยศาสตร์เป็นเครื่องแสดงออก จริยศาสตร์เป็นเพียงผู้ชี้บอกหน้าที่ของมนุษย์ที่พึงปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้นแต่ศาสนาสามารถทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากพันธนาการทางโลกได้ เพราะฉะนั้นศาสนาจึงพัฒนาไปได้ไกลกว่า
12. ความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับวิทยาศาสตร์กายภาพ วิทยาศาสตร์กายภาพทำให้มนุษย์มีความคุ้นเคยกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ มนุษย์ดำรงชีวิตสัมพันธ์อยู่กับอำนาจของธรรมชาติและบัญญัติความดีงามทางจริยธรรมขึ้นโดยไม่ต้องกลัวอำนาจลึกลับของธรรมชาติ ส่วนจริยศาสตร์ศึกษาถึงความดีงามแห่งการกระทำของมนุษย์ ช่วยให้มนุษย์เข้าใจความเป็นไปในธรรมชาติตามที่ควรจะเป็น ส่วนวิทยาศาสตร์กายภาพเป็นประโยชน์อย่างมากต่อจริยศาสตร์ ในการช่วยให้เราเข้าใจสิ่งแวดล้อมภายในชีวิตของเรา

13. ความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับสังคมวิทยา ศาสตร์ทั้งสองนี้ มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มนุษย์ไม่อาจอยู่ในสังคมภายนอกได้เพียงจินตนาการ มนุษย์มีความคิดเป็นของตนเองเกี่ยวกับเรื่องความดี ความชั่ว หน้าที่ สิ่งมิใช่หน้าที่ คุณธรรม และระเบียบแบบแผน จากสังคมจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่กล่าวถึง ความดี ความชั่วแห่งการกระทำของมนุษย์ ต้องได้รับการยอมรับจากสังคม
14. ความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับชีววิทยาถือว่า ชีวิตของมนุษย์ประกอบด้วยร่างกาย และจิตใจร่างกายต้องการอาหารเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ส่วนจิตใจนั้นต้องการความดี ความงาม ความจริง และความบริสุทธิ์ ตลอดจนถึงคุณธรรมอื่น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่ในขอบเขตของจริยศาสตร์ เมื่อมนุษย์มีร่างกายและจิตใจแข็งแรง ก็มีมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ประกอบความดีทางศีลธรรมได้ดียิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ จริยศาสตร์กับชีววิทยาจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด
15. ความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับจิตวิทยา จริยศาสตร์กับจิตวิทยา ได้ร่วมกันศึกษาความสัมพันธ์ของเจตนา กับพฤติกรรมที่แสดงออกมา เจตนา กับความต้องการ ความคิด ความตั้งใจ ฯลฯ และจิตวิทยาได้ศึกษาพฤติกรรมตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในใจไม่ได้พิจารณาว่าถูกหรือผิด ส่วนจริยศาสตร์ศึกษาถึงความถูกผิด ชั่วดี และข้อเท็จจริงต่าง ๆ ทางศีลธรรม
16. ความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์ จริยศาสตร์ว่าความดีอันสูงสุด หน้าที่ของมนุษย์ที่พึงปฏิบัติต่อกันตลอดถึงอุดมการณ์ของชีวิตที่ควรจะมีส่วน เศรษฐศาสตร์มีจุดมุ่งหมายเพียงความดีขั้นต่ำลงมา คือการอยู่ดี กินดี ตลอดถึงการมีปัจจัยต่าง ๆ เพื่อความสะดวกสบายในการดำรงชีพและปัจจัยเหล่านี้จะดีก็ต่อเมื่อมีผู้มีศีลธรรมนำไปใช้เพื่อพัฒนาตนเองและสังคมให้ดีขึ้น จริยศาสตร์ควรเป็นผู้นำทางส่วนเศรษฐศาสตร์ควรเป็นผู้เดินตาม เพราะว่าสิทธิทางศีลธรรม ถ้าคนไม่มีศีลธรรมเสียแล้ว สิทธิทางวัตถุของบุคคลย่อมถูกทำลายลงทันทีที่มีการขโมย คดโกง และฉ้อฉลด้วยวิธีการต่าง ๆ

อิติ วิสสุภฏกมฺมุนเต อตุถา อจฺเจนติ มาณเว
 ประโยชน์ย่อมล่วงเลยคนหนุ่มผู้ทอดทิ้งการงาน (ที.ปาฎิ. 11/199) (พุทธศาสนสุภาษิต)

19. คำถาม-คำตอบ บทที่ 2

1. จริยศาสตร์ กับรัฐศาสตร์ มีความสัมพันธ์กันอย่างไร?
 - มีความเห็นของนักปราชญ์อยู่ 2 พวกคือ
 - 1) ฮอบส์ กล่าวว่า “จริยศาสตร์นั้นเป็นสาขาหนึ่งของรัฐศาสตร์ และกฎต่าง ๆ ทางรัฐศาสตร์ก็คือ กฎทางจริยศาสตร์นั่นเอง”
 - 2) อริสโตเติล เพลโต และเฮเกิล ถือว่า รัฐศาสตร์นั้น เป็นศาสตร์ทางการเมือง ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของจริยศาสตร์
2. จริยศาสตร์กับรัฐศาสตร์ มีความแตกต่างกันอย่างไร?
 - 1) มีจุดมุ่งหมายต่างกัน
 - 2) มีเนื้อหาต่างกัน
 - 3) มีอำนาจ และขอบเขตต่างกัน
3. จริยศาสตร์และรัฐศาสตร์มีลักษณะที่เหมือนกันอย่างไร?
 - 1) จริยศาสตร์และรัฐศาสตร์มีความสัมพันธ์อยู่กับความประพฤติของมนุษย์
 - 2) จริยศาสตร์และรัฐศาสตร์ต่างก็มีรูปแบบเป็นของตนเองและศึกษาถึงการกระทำของมนุษย์และพูดถึงกฎต่าง ๆ เพื่อนำมาปฏิบัติ
 - 3) จริยศาสตร์เป็นพื้นฐานของรัฐศาสตร์
4. จริยศาสตร์กับศาสนามีความสัมพันธ์กันอย่างไร?
 - 1) ศาสนามีมาก่อนจริยศาสตร์
 - 2) ศาสนาเป็นเจตจำนง หรือลัทธิของพระเจ้า ซึ่งตัดสินความดี ความชั่วของมนุษย์
 - 3) กฎต่าง ๆ ของพระเจ้าเป็นกฎเกณฑ์ทางจริยธรรม
 - 4) ศาสนามีผลมาจากจริยธรรม
 - 5) พื้นฐานของจริยศาสตร์และศาสนาแตกต่างกัน
 - 6) ศาสนาและหลักจริยธรรมต้องอิงอาศัยกันอย่างใกล้ชิด
5. จริยศาสตร์กับสังคมวิทยา มีความสัมพันธ์กันอย่างไร?
 - 1) จริยศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่กล่าวถึงความดี ความชั่ว แห่งการกระทำของมนุษย์ และการกระทำของมนุษย์นั้นไม่อาจเป็นไปได้ ถ้าปราศจากสังคม
 - 2) ความดีสูงสุดของจริยศาสตร์ขึ้นอยู่กับความดีสูงสุดของสังคม
 - 3) จริยศาสตร์กับสังคมวิทยาต่างก็เป็นส่วนสมบูรณ์ของกันและกัน
6. จริยศาสตร์กับสังคมวิทยา มีความแตกต่างกันอย่างไร?
 - 1) สังคมวิทยา เป็นศาสตร์รูปธรรม ส่วนจริยศาสตร์เป็นศาสตร์นามธรรม
 - 2) จริยศาสตร์ลึกซึ้งกว่าสังคมวิทยา
 - 3) ทิศนะทางสังคมวิทยาและจริยศาสตร์นั้นแตกต่างกัน

- 4) ขอบเขตของสังคมวิทยาและจริยศาสตร์นั้นแตกต่างกัน
 - 5) มีวิธีการแตกต่างกัน วิธีการของสังคมวิทยานั้นเป็นวิธีการทางประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์และปรากฏการณ์ ส่วนวิธีการทางจริยศาสตร์เป็นทั้งวิธีการทาง วิทยาศาสตร์และปรัชญา
7. จริยศาสตร์กับจิตวิทยามีความสัมพันธ์กันอย่างไร?
 - 1) จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ศึกษาถึงความดีสูงสุดแห่งชีวิตของมนุษย์และพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ที่แสดงออกมา
 - 2) จิตวิทยานั้นศึกษาถึงธรรมชาติที่แท้จริงของจิตมนุษย์ว่าเป็นอย่างไร รวมถึง พฤติกรรม พันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ
 8. จริยศาสตร์กับจิตวิทยามีความแตกต่างกันอย่างไร?
 - 1) จิตวิทยามีขอบเขตกว้างขวางกว่าจริยศาสตร์ เพราะจิตวิทยาว่าด้วยกระบวนการต่าง ๆ ทางจิตทั้งหมด ส่วนจริยศาสตร์ว่าด้วยเจตจำนงอย่างเดียว
 - 2) จิตวิทยาศึกษาพฤติกรรมตามข้อเท็จจริงไม่ได้พิจารณาว่าถูกหรือผิด ส่วนจริยศาสตร์ศึกษาถึงเรื่องความถูก ความผิด ความดี ความชั่ว ฯลฯ
 - 3) จิตวิทยาศึกษาถึงเรื่องที่เป็นจริง ส่วนจริยศาสตร์ศึกษาถึงเรื่องที่ดีควรจะเป็นอย่างนั้น ควรจะเป็นอย่างนี้
 - 4) จริยศาสตร์ไม่ได้เป็นสาขาหนึ่งของจิตวิทยา
 9. จริยศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์มีความสัมพันธ์กันอย่างไร?
 - 1) จริยศาสตร์ว่าด้วยความดีสูงสุด และอุดมคติสูงสุดแห่งชีวิตของมนุษย์ ส่วนเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการตอบสนอง ความต้องการของมนุษย์ และมีอุดมคติต่ำกว่า คือ การอยู่ดี กินดี และมีปัจจัย 4
 - 2) เศรษฐศาสตร์กับจริยศาสตร์ต้องดำเนินควบคู่กันไป เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจนั้น ควรเป็นไปเพื่อสวัสดิภาพของสังคม ไม่ใช่เพื่อความร่ำรวยส่วนบุคคล
 10. จริยศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์มีความแตกต่างกันอย่างไร
 - 1) จริยศาสตร์ว่าด้วยคุณค่าอุดมคติทางศีลธรรม ส่วนเศรษฐศาสตร์ศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการผลิต การจำแนกแจกจ่าย การบริโภคใช้สอยทรัพย์สิน
 - 2) อุดมคติทางจริยศาสตร์สูงกว่าอุดมคติทางเศรษฐศาสตร์
 - 3) จริยศาสตร์ควรเป็นผู้นำทางส่วนเศรษฐศาสตร์ควรเป็นผู้เดินตาม เพราะว่าลัทธิทางโลกนั้นขึ้นอยู่กับลัทธิทางศีลธรรม ถ้าคนไม่มีศีลธรรมแล้ว ลัทธิทางวัตถุของบุคคลย่อมถูกทำลายลงทันที

แบบฝึกหัดบทที่ 2

1. จงอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับรัฐศาสตร์ พร้อมทั้งชี้ให้เห็นความแตกต่างของศาสตร์ทั้งสอง
2. จริยศาสตร์และศาสนามีความสัมพันธ์กันอย่างไร และทั้งสองมีพื้นฐานแตกต่างกันอย่างไร (ให้แยกอธิบายศาสนาประเภทเทวนิยมและอเทวนิยม)
3. อะไร คือ ความแตกต่างระหว่างสังคมวิทยากับจริยศาสตร์ โดยอธิบายลักษณะและวิธีการของวิชาทั้งสอง
4. จงอธิบายความแตกต่างและความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับจิตวิทยา ให้เห็นชัด
5. อะไร คือ ความแตกต่างและความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์